

Autoreferat

1. Imię i nazwisko:

Monika Saczyńska-Vercamer

(publikacje sygnowałam także jako: Monika Saczyńska i Monika Saczyńska-Kaliszuk)

2. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe lub artystyczne – z podaniem podmiotu nadającego stopień, roku ich uzyskania oraz tytułu rozprawy doktorskiej.

A. Stopień magistra historii, Wydział Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 1997 r., tytuł prac magisterskiej: „Ekskomunika i interdykt w praktyce Kościoła Polskiego w XIV i XV wieku”, opiekun naukowy i promotor – prof. dr hab. Maria Koczerska.

B. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie historii, Wydział Historyczny Uniwersytetu Warszawskiego, 2006 r., tytuł rozprawy doktorskiej: „Przywileje papieskie dla polskich odbiorców indywidualnych w XIV i XV wieku”, promotor – prof. dr hab. Maria Koczerska.

3. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych lub artystycznych.

Od lutego 2002 r. do chwili obecnej jestem zatrudniona w Instytucie Archeologii i Etnologii PAN w Ośrodku Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych (wcześniejsza nazwa: Zakład Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych). Początkowo na stanowisku asystenta, a od października 2006 r. na stanowisku adiunkta.

W tym czasie przebywała dwukrotnie na urloпах bezpłatnych, co było związane z pracą na uniwersytetach niemieckich: Uniwersytet w Pasawie (01.11.2019-31.01.2020) oraz Friedrich-Schiller-Universität w Jenie (01.04.2021-31.03.2022) – (zob. też pkt. 5).

4. Omówienie osiągnięć, o których mowa w art. 219 ust. 1 pkt. 2 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce (Dz. U. z 2021 r. poz. 478 z późn. zm.). Omówienie to winno dotyczyć merytorycznego ujęcia przedmiotowych osiągnięć, jak

i w sposób precyzyjny określać indywidualny wkład w ich powstanie, w przypadku, gdy dane osiągnięcie jest dziełem współautorskim, z uwzględnieniem możliwości wskazywania dorobku z okresu całej kariery zawodowej.

Moim głównym i największym osiągnięciem, jest monografia naukowa: ***Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku***, Warszawa” Wydawnictwo Instytutu Archeologii i Etnologii PAN, 2021, ISBN: 978-83-66463-45-5.

Stanowi ona istotny wkład w rozwój wiedzy historycznej. Jediną autorką tej publikacji jestem ja. Mój wkład pracy wynosi 100 %. Recenzentami wydawniczymi pracy byli: prof. dr hab. Maria Koczerska oraz prof. dr hab. Paweł Kras. Nazwiska obydwójga recenzentów są wymienione na stronie redakcyjnej książki.

Omówienie treści monografii: *Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku*.

Wpływ papieżstwa w późnym średniowieczu na Kościoły i społeczności lokalne jest często przedstawiany przez pryzmat polityki. W tej sferze mieszczą się działania legatów i specjalnych wysłanników papieskich, akcje dyplomatyczne, krucjaty, sobory, zabiegi o unię z Kościołem wschodnim, ale także działania poszczególnych podmiotów politycznych, próbujących zyskać sobie przychyłność papieżstwa dla rozwiązania bieżących problemów. W XIV i XV w. papieżstwo przeżywało kryzys. Równolegle do zmniejszania się znaczenia autorytetu papieskiego na scenie politycznej został zbudowany scentralizowany system sprawowania władzy w Kościele, który funkcjonował dzięki rozwiniętej biurokracji, a oparty był na dochodach (opłaty i świadczenia) płynących od duchowieństwa z Kościołów lokalnych. Obok duchowieństwa silnemu wpływowi papieża podlegali także świeccy (rezerwaty papieskie, które dotyczyły m.in. spraw małżeńskich, inkwizycja papieska, rosnąca liczba przywilejów papieskich, odpustów itp.). Papieska władza była wykonywana przez poszczególne urzędy papieskie. Były to zarówno urzędy działające w Kurii (Kancelaria, Kamera Apostolska, Penitencjaria Apostolska, Rota Rzymska, Sygnatura Apostolska itd.), jak i specjalnych wysłanników (legaci). Papieski wpływ na poszczególne regiony dotyczył różnych poziomów życia: od wielkiej polityki po życiowe problemy duchownych i świeckich chrześcijan.

Głównym założeniem badawczym omawianej książki (*Wstęp: A. Założenia badawcze*, s. 8-16) było rozpoznania charakteru i skali jednego z kanałów kontaktu między papieżem i wiernymi, jakim była Penitencjaria Apostolska, czyli poznanie „autorytetu uniwersalnego w działaniu”. Archiwum Penitencjarii Apostolskiej, z którego pochodzi przytłaczająca większość znanych suplik, jest zapisem wpływu, jaki wywierał papież (za pośrednictwem aparatu urzędniczego) na wiernych. Wpływ ten dotyczył zarówno konkretnych rozstrzygnięć, jak też oddziaływania tych rozstrzygnięć na lokalne społeczności (sam dokument też był nośnikiem prawa). Istotne było nie tyle opisanie systemu rezerwatów papieskich, ale przedstawienia jego funkcjonowania w konkretnym Kościele lokalnym. Podstawą źródłową jest zbiór 1277 regestów suplik z metropolii gnieźnieńskiej z XV wieku, które zostały wpisane do regestrów Urzędu. Kwerenda została przeprowadzona w dostępnych wydawnictwach źródłowych *Repreitorium Poenitentiariae Germanicum* (tomy 1-8: Eugeniusz I-Aleksander VI, wyd. L. Schmutge i in., Tübingen-Berlin-Boston 1996-2012, które zawiera regesty suplik z części metropolii gnieźnieńskiej) oraz *Bullarium Poloniae* (t. 3 oraz 5-7, wyd. I. Sułkowska-Kuraś, S. Kuraś i in., Romae-Lublin 1987-2006, które kończy się na 1471 r.). Drugi etap kwerendy był przeprowadzony w Archiwum Penitencjarii Apostolskiej (seria: *Registra Matrimonialium et Diversorum*, t. 1-50, czyli do końca pontyfikatu Aleksandra VI; zm.1503). W jego wyniku znalazłam prawie 250 suplik, nie uwzględnionych w wydawnictwach źródłowych, co stanowi 19% suplik z metropolii gnieźnieńskiej z interesującego mnie czasu.

W drugiej części wstępu (*Wstęp: B. Stan badań*, s. 16-41) zaprezentowałam istniejącą literaturę (stan na 2021 r.). Pierwsze naukowe opracowania powstały już w XVIII stuleciu, ale szczególnie żywo w mediewistyce europejskiej badania nad archiwaliami Penitencjarii Apostolskiej rozwijają się od lat 80-tych XX wieku, czyli od momentu otworzenia tej części Archiwów Watykańskich dla badaczy. Na tym tle literatura polska jest jak do tej pory skromna. Prezentowana książka jest pierwszym w historiografii polskiej kompleksowym opracowaniem suplik z metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej.

W rozdziale pierwszym (*W centrum władzy. Penitencjaria Apostolska*, s. 43-104) skoncentrowałam się na problematyce powstania, organizacji i kompetencji ośrodka centralnego przeznaczonego do obsługi rezerwatów papieskich. Proces budowania rezerwatów papieskich zainicjowały Kościoły lokalne, które widziały w osobie papieża skuteczniejszego gwaranta przestrzegania określonych norm. Z czasem, wraz z wzrostem ich liczby, uprawnienia do procedowania spraw z nimi związanymi przekazano Penitencjarii Apostolskiej. W XIV w. musiała już sprawnie funkcjonować, o czym

świadczą źródła pośrednie (s. 44-46). Sfery życia podległe Penitencjarii (s. 46-75) były wyznaczone zakresem spraw podlegających sądownictwu kościelnemu. Szczegółowo zakres kompetencji opisują kategorie, według których rejestrowano napływające do Penitencjarii supliki. Były to sprawy związane z dyspensami od przeszkód małżeńskiej (*de matrimonialibus*), absolucje od ekskomunik za różnego typu występki oraz różnego typu dyspensy (*de diversis formis*), prosby o deklaracje papieskie w wypadku sytuacji trudnych do rozstrzygnięcia (*de declaratoriis*), sprawy związane z przyjmowaniem święceń (*de promotis et promovendis*), dyspensy od nieprawego urodzenia (*de defectu natalium* oraz *de uberiori*), przywileje listu spowiedniego oraz przywileje ołtarza przenośnego (*de confessionalibus*). Najpełniej działalność Penitencjarii pozwalają śledzić prowadzone przez nią registry. Najstarsza seria akt – *Regesta Matrimonialium et Diversorum* – zachowana jest z pewnymi lukami dopiero z XV stulecia (s. 80-95). Z pierwszej połowy dysponujemy obecnie tomami obejmującymi lata 1410-1411 oraz 1438-1443. Dopiero od 1448 r. (drugi rok pontyfikatu Mikołaja V) do końca pontyfikatu Aleksandra VI (zm. 1503 r.) zachował się prawie kompletny zbiór akt. Ważnym problemem jest rozstrzygnięcie jaki charakter mają istniejące obecnie luki. Argumentów dostarczają same akta i ich organizacja wewnętrzna. Na jej podstawie można wnioskować o stopniowym rozwoju technik prowadzenia akt w Penitencjarii, co sugerowało by, iż zachowane akta są faktycznie początkowymi próbami. Ostatnią kwestią omawianą w rozdziale pierwszym jest zwrócenie uwagi na inne ośrodki udzielające łask, przywilejów i dyspens (*Inne „źródła łask”*, s. 95-104). Byli to przede wszystkim legaci papiescy. Część spraw trafiała także do np. kancelarii papieskiej.

Centralnymi zagadnieniami omawianym w rozdziale drugim (*Między centrum a Kościołami lokalnymi. Supliki z metropolii gnieźnieńskiej na tle europejskim*, s. 105-183) są: przedstawienie na tle porównawczym miejsca zespołu suplik pochodzących z metropolii gnieźnieńskiej w całości dokumentacji wytwarzanej przez Penitencjarię oraz wskazanie czynników, które miały wpływ na dynamikę kontaktów z Penitencjarią, tak w skali europejskiej, jak i lokalnej. Dla właściwego zrozumienia sytuacji lokalnej w metropolii gnieźnieńskiej, przeprowadziłam porównania z sytuacją europejską oraz sytuacją wybranych regionów: Rzesza, Anglia i Walia, prowincja Uppsala. Supliki z metropolii gnieźnieńskiej stanowiły mniej niż jeden procent spraw procedowanych w Penitencjarii. Ich napływ był nieregularny i uzależniony od różnych czynników (*Zmiany w natężeniu kontaktu*, s. 118-144). Obserwujemy wyraźny wzrost napływu suplik w okresach lat jubileuszowych – co było charakterystyczne dla całej Europy – ale ta zależność jest

wyrażnie większa w wypadku terenów odleglejszych od Rzymu. Przekazywaniu spraw do Rzymu sprzyjały także inne okazje, jak np. z poselstwa lub wizyty *ad limina*. Na intensywność kontaktów danego terytorium z centrum miały także wpływ czynniki lokalne: liczba ludności, stosunki wyznaniowe, ale też przekazanie części uprawnień miejscowym hierarchom lub specyficzne stosunki lokalne (np. poziom kontroli społecznej, silna rywalizacja o beneficja wśród lokalnej grupy duchownych) (*Dystans geograficzny i liczba ludności*, s. 144-155). Analiza jakościowa, czyli porównanie proporcji pomiędzy poszczególnymi kategoriami suplik w skali europejskiej oraz w skali metropolii gnieźnieńskiej wykazała duże różnice (*Kategorie spraw*, s. 155-163). Mieszkańcy metropolii gnieźnieńskiej zwracali się do Penitencjarii w tych samych sprawach co „przeciętny Europejczyk”. Jednak natężenie poszczególnych problemów było różne. Szczególne istotne odmienności widać w wypadku spraw *de matrimonialibus* oraz *de declaratoriis*. Podczas gdy wśród suplik z całej Europy sprawy małżeńskie stanowiły największą grupę (prawie 40%), wśród suplik z metropolii gnieźnieńskiej jest ich jedynie 7%. Z odwrotną sytuacją mamy do czynienia w wypadku próśb o deklaracje papieskie. Te w skali europejskiej stanowią jedynie nieznaczną część suplik (ok. 4%) natomiast wśród suplik polskich i litewskich – aż 23%. Przyczyn tych fenomenów należy szukać w stosunkach lokalnych, co szczegółowo analizowałam w rozdziale trzecim. W wypadku interesującego mnie obszaru wskazałam kilku czynników ogólnych, które miały duży wpływ na liczbę i strukturę suplik do Penitencjarii, a pośrednio na poziom wpływu autorytetu uniwersalnego na wiernych. Były to: stosunki wyznaniowe, liczba ludności oraz gęstość sieci parafialnej, co sprzyja zarówno poziomowi katechizacji wiernych, jak też intensywności ich kontroli (*Metropolia gnieźnieńska. Czynniki kształtujące obraz lokalny*, s. 163-185).

Szczegółowe omówienie suplik z metropolii gnieźnieńskiej przeprowadziłam w rozdziale trzecim (*In partibus – pod kontrolą autorytetu uniwersalnego. Przypadek metropolii gnieźnieńskiej*, s. 185-297). Analiza suplik według diecezji (*Terytoria*, s. 185-192) pokazała, w jak dużym stopniu warunki lokalne wpływały na obraz kontaktów z Penitencjarią. Zupełnie odmienna struktura suplik z diecezji wileńskiej związana była z odmiennymi od pozostałych terenów metropolii gnieźnieńskiej warunkami kulturowymi. Duży procent spraw z kategorii *de confessionalibus* byłby potwierdzeniem zapotrzebowania na listy spowiednie (a także ołtarze przenośne) na terytoriach w dalszym ciągu misyjnych. Jednocześnie jednak ten typ przywilejów miał wyraźne konotacje społeczne: potwierdzał przynależność do elity oraz do grupy katolickiej. Dość spory – w

skali metropolii gnieźnieńskiej – udział suplik w sprawach małżeńskich poświadczał również katolicyzm danej rodziny, ale także mógł być wynikiem „neofickiej” wrażliwości na kwestie formalne; choć nie można zapominać, że szczupłość grupy dostępnych kandydatów na współmałżonka niejako wymuszała małżeństwa w wąskim gronie spokrewnionych osób, stąd konieczność uzyskania dyspensy. Analiza suplik przeprowadzona według kategorii (*Kategorie* s. 192-275) pozwoliła przedstawić – poprzez indywidualne mikrohistorie – pełną gamę problemów mieszkańców metropolii gnieźnieńskiej. Wszystkie wpisują się w zakres kompetencji Penitencjarii, ale odzwierciedlają lokalne funkcjonowanie prawa kanonicznego. Szczególnie dobrze ta problematyka jest widoczna na przykładzie spraw małżeńskich. Supliki *de matrimonialibus* świadczą o naruszeniu norm, ale są też pośrednim dowodem na legalizację stanów naruszenia normy. Tak należy rozumieć sytuacje, gdy zwlekano niekiedy przez lata z przesłaniem supliki o dyspensy małżeńskie do Rzymu. Jednocześnie jednak niektóre normy lokalne były na tyle silnie odczuwane, że stawały się przedmiotem suplik do Penitencjarii, pomimo iż w świetle prawa kanonicznego dana sytuacja nie powodowała przeszkody małżeńskiej (np. wspólne trzymanie do chrztu dziecka nie było przeszkodą małżeńską). W wypadku innych typów spraw – *de declaratoriis*, szczególnie licznych wśród suplik z metropolii gnieźnieńskiej – możemy za to obserwować zjawisko instrumentalizacji prawa. Ostatnią kwestią poruszaną w rozdziale trzecim jest kwestia petentów (*Petenci* s. 273-296). Grupa ta – ze względu na przypadkowość (wynikającą z popełnienia czynu zakazanego) przynależności do niej – nie poddaje się łatwemu opisowi. Dlatego też w całej książce została wybrana jako podstawowa perspektywa opisu suplik poprzez sprawy, a nie osoby. Spojrzenie na supliki z metropolii gnieźnieńskiej z perspektywy ludzi ukazuje z jednej strony dużą dominację duchowieństwa wśród petentów (co jest wynikiem zakresu kompetencji Penitencjarii), z drugiej potwierdza po raz kolejny zależności kulturowe i lokalne. Normy kanoniczne były wykorzystywane w sporach między duchownymi, a w sytuacji wysokiej konkurencji o beneficja, wzrastał poziom rygoryzmu. To zaś skutkowało zwiększoną liczbą suplik (zwłaszcza *de defectu natalium* i *de declaratoriis*, także *de promotis i promovendis*) pozwalających oczyścić się z zarzutów oraz naprawić błędy lub defekty. Grupą, która moim zdaniem zasługiwała na dokładniejszą analizę były kobiety (*Kobiety jako petentki*, s. 283-296). Niektóre z nich mogły być aktywnymi uczestniczkami procesu składania supliki. Jednak wartość tych suplik leży głównie w ukazaniu kobiecych historii, które choć jednostkowe odsłaniają, słabo uchwytnie źródłowo, problemy życia codziennego (np. przemoc domowa).

Pozostałe publikacje – osiągnięcia mniejszej wagi

Do moich osiągnięć zaliczam też wszystkie moje pozostałe publikacje, które chcę pokrótce omówić. W wypadku każdej z nich jestem ich jedyną autorką i mój wkład pracy w każdą z nich wynosi 100 %. Poniżej wymienione publikacje są związane z pięcioma problemami, z których trzy określiłam jako istotne nurty w moich badaniach, a pozostałe dwa jako obszary badań, które w moich dotychczasowych badaniach zajmują skromniejsze miejsce. Wszystkie podejmowane przeze mnie zagadnienia mieszczą się w ramach historii późnego średniowiecza i wczesnej epoki nowożytnej Polski oraz Europy Środkowej. Wszystkie wpisują się w szeroko rozumianą problematykę historii społecznej epoki, którą się zajmuję. Wiele wątków łączy się, a same badania nad różnymi problemami prowadziłam naprzemiennie, a czasem jednocześnie zajmowałam się więcej niż jednym problemem. Dla lepszej konstrukcji opisu omówię moje obszary zainteresowania jednak oddzielnie w układzie problemowym z zaburzeniem układu chronologicznego.

I. Praktyka prawa kanonicznego w Polsce późnośredniowiecznej

Pierwsze moje zainteresowania skupiłam na problemie funkcjonowania prawa kanonicznego w społeczeństwie późnego średniowiecza. W niepublikowanej pracy magisterskiej („Ekskomunika i interdykt w praktyce Kościoła Polskiego w XIV i XV wieku” obroniona w 1997 r.) omówiłam problematykę stosowania kar ekskomuniki i interdyktu w późnośredniowiecznej Polsce. Moje dwa pierwsze opublikowane artykuły były związane z pracą magisterską. Były to: *Ekskomuniki za długi w sądzie rektora Uniwersytetu Krakowskiego w późnym średniowieczu* (w: *Kościół katolicki w Małopolsce w średniowieczu i we wczesnym okresie nowożytnym*, pod red. W. Kowalskiego, J. Muszyńskiej, Kielce-Gdańsk 2001, s. 51-61) oraz *Ekskomunika w społeczeństwie średniowiecznym. Spór o browar między krakowskimi markami a panią Anną (koniec XIV wieku)* (w: *Między Wisłą a Pilicą*, t. III, pod red. B. Wojciechowskiej i L. Michalskiej-Brachy, Kielce 2002, s. 45-62). Pierwszy z nich został najpierw zaprezentowany na konferencji naukowej. Obydwa częściowo wykorzystywały ustalenia poczynione w pracy magisterskiej, w obydwu jednak rozwinęłam problematykę kar kościelnych używanych jako kary w procedurze sądowej; w określonych sprawach (praktyka stosowania ekskomuniki za długi) lub w przypadku sporu pomiędzy świeckimi i duchownymi (studium jednego sporu pomiędzy osobą świecką i instytucją duchowną, w której stosowano kary kościelne w celu wyegzekwowania pożądanego zachowania).

Do problematyki wróciłam w badaniach nad suplikami z metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej, które zaowocowały powyżej omówioną monografią (*Władza i grzech. Supliki z terenów metropolii gnieźnieńskiej do Penitencjarii Apostolskiej w XV wieku*). Jej powstanie poprzedziły jednak studia drobniejsze oparte na częściowym materiale źródłowym lub dotyczące wąszszych problemów. W 2013 opublikowałam artykuł dotyczący suplik składanych do Penitencjarii przez duchownych polskich za czasów pontyfikatów Sykstusa IV i Innocentego VIII (*Supliki polskich duchownych w archiwum Penitencjarii Apostolskiej (1471-1492)*, w: *Fundamenty średniowiecznej Europy*, pod. red. Ż. Sztylc i in., Toruń 2013, s. 187-202). Był on wcześniej wygłoszony i dyskutowany na konferencji naukowej. Rok później ukazał się mój artykuł omawiający supliki polskie wpisane do najstarszej księgi zachowanej w archiwum Penitencjarii Apostolskiej, a pochodzącej z lat 1410-1411 (*Supliki polskie w najstarszej księdze Penitencjarii Apostolskiej (Registra Matrimonialium et Diversorum, t. 1)*, w: *Ecclesia – societas – fontes. Studia z dziejów średniowiecza*, red. M. Piber, P. Węcowski, Warszawa 2014, s. 110-118). W 2014 r. miałam też okazję zaprezentować moje badania i dyskutować je w ramach spotkania Workshop Working Group I: Theory and Methods organizowany w ramach COST Action *New Community and Interpretation* (Wiedeń, Austria, 22 listopada 2014 r.; referat: „Community of Salvation: Papal Religious Privileges for Communities in Late Medieval Poland (observations based on acts of the Penitentiary)” – zob. też pkt 5). Natomiast w 2015 r. wyszedł artykuł w którym omawiam wszystkie supliki z metropolii gnieźnieńskiej, które znamy z czasów Sykstusa IV i Innocentego VIII (*W poszukiwaniu zbawienia. Sprawy polskie i litewskie w Penitencjarii Apostolskiej w latach 1471-1492*, w: *Polacy we Włoszech – Włosi w Polsce*, red. G. Wrześniak, A. Bender Warszawa 2015, s. 47-71). Również i ten artykuł jest zmienioną i rozszerzoną wersją referatu wygłaszanego dwa lata wcześniej na konferencji naukowej. Wreszcie w 2021 r. ukazał się artykuł dotyczący suplik w sprawach małżeńskich z metropolii gnieźnieńskiej (*Uncommon everyday married life in supplications from the province of Gniezno to the Apostolic Penitentiary in the fifteenth century*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 69, 2021, nr 4, 439-447). Omawiam w nim wybrane przykłady polskich supliki, jako zapisów wydarzeń z małżeńskiego życia. Pojedyncze przypadki reprezentują szersze problemy społeczne w tym wypadku dotyczące życia małżeńskiego, a nie są jedynie wyjątkowymi wydarzeniami z życia jednostek.

W ten nurt badawczy wpisują się także omówienia literatury, jakie w ostatnich latach publikowałam. Przede wszystkim artykuł recenzyjny na temat publikacji źródeł z

Penitencjarii Apostolskiej dotyczących krajów Rzeszy oraz z Anglii i Walii, a szerzej także różnych metod wydawniczych tych źródeł (*Penitencjaria Apostolska (nie)nowy obszar badań. Na marginesie ostatnich edycji źródłowych Repertorium Poenitentiarium Germanicarum*, Bd. IX: Pius III. und Julius II. 1503-1513, text und indices bearb. von L. Schmugge, Berlin-Boston 2014, (2 tomy, s. XXXII, 452 i s. 252); *Supplications from England and Wales in the Register of the Apostolic Penitentiary 1410-1503*, ed. P.D. Clark, P.N.R. Zutshi, vol. III: 1492-1503, Cantenbury and New York 2015 (s. XV, 396), „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 8(12), 2016, s. 263-286). Ponadto dwa obszernie artykuły recenzyjne poświęcone publikacjom dotyczącym spraw małżeńskich przed sądem biskupa poznańskiego w początku XV wieku (Biniaś-Szkopek Magdalena, *Małżonkowie przed sądem biskupiego oficjale poznańskiego w pierwszej ćwierci XV wieku*, Poznań 2018, „Średniowiecze Polskie i Powszechne” 12(16) (2020), s. 363-371) oraz Penitencjarii Apostolskiej (Andrzej Radziwiński, *Kontakty duchowieństwa ze Stolicą Apostolską. Obraz życia średniowiecznego kleru w dokumentach Penitencjarii Apostolskiej*, Toruń: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Toruńskiego, 2020, „Średniowiecze polskie i powszechne” 13(17) (2021), s. 263-274).

II. Wpływ papieżstwa na kościoły lokalne oraz relacje papieżstwo-wierni w późnym średniowieczu

Zagadnienie funkcjonowania prawa kościelnego w społeczeństwie wiąże się z kolejnym problemem, który podejmowałam w swoich badaniach. To zagadnienie wpływu papieżstwa na kościoły lokalne oraz wykorzystywaniem kontaktu z papieżstwem przez jednostki. Podnosiłam te wątki w dopiero co wskazanych w pracach dotyczących Penitencjarii Apostolskiej. Moje zainteresowania zaowocowały jednak także kilkoma oddzielnymi pracami. Przede wszystkim na tych zagadnieniach skupiłam się w niepublikowanej pracy doktorskiej („Przywileje papieskie dla polskich odbiorców indywidualnych w XIV i XV wieku”, obronionej w 2006 r.). Jeszcze przed uzyskaniem stopnia doktora zaprezentowałam wstępne wyniki moich badań w artykule *Sacrum na co dzień – funkcje papieskich przywilejów dla polskich odbiorców indywidualnych w XIV i XV wieku* (w: *Sacrum. Obraz i funkcja w społeczeństwie średniowiecznym*, red. J. Pysiak, A. Pieniądz-Skrzypczak, Warszawa 2005, s. 360-373). Jest on rozszerzoną wersją referatu, który kilka lat wcześniej wygłaszałam na konferencji naukowej. Do tematyki tej powróciłam niedawno w publikacji dotyczącej przywilejów papieskich dla Jagiellonów *Mszy słuchanie, grzechów odpuszczanie. Przywileje indywidualne dla Jagiellonów w XV wieku. Przyczynek do*

pobożności monarszej późnego średniowiecza (w: *Jagiellonowie i ich świat. Polityka kościelna i praktyki religijne Jagiellonów*, wyd. B. Czwojdrak, J. Sperka, P. Węcowski, Kraków 2020, s. 51-72). Tekst ten (w skróconej formie) był dwa lata wcześniej wygłaszany podczas konferencji „Jagiellonowie i ich świat”. Celem moim było zaprezentowanie liczby, rodzajów oraz sposobów posługiwania się przez Jagiellonów papieskimi przywilejami indywidualnymi, co może wskazywać na różne typy pobożności reprezentowane przez poszczególnych członków dynastii. Jednocześnie okoliczności zabiegania o niektóre przywileje wskazują wyraźnie na „używanie” ich także w sferze politycznej, jako ważnego elementu prestiżowego, służącego legitymizacji władcy i budowaniu jego wizerunku. Szerzej tematykę relacji papieństwo-kościół lokalne omówiłam w artykule *Authority without power? Papal Influence over ECE in the Late Medieval Ages* (w: *Rulership in Medieval East Central Europe. Power, Rituals, and Legitimacy in Bohemia, Hungary and Poland*, ed. D. Zupka, G. Vercamer, Leiden 2022, s. 417-445). Zaprezentowałam w nim różne poziomy, na których papieństwo wywierało lub starało się w późnym średniowieczu wywierać wpływ na Europę Środkowo-Wschodnią, a dokładniej: Polskę, Czechy i Węgry. Stawiam w nim tezę, że na poziomie politycznym papieże XIV i XV stulecia starali się realizować swoje koncepcje polityczne (np.: krucjata antyhusycka, krucjata antyturecka) byli jednak tylko jednymi z graczy politycznych działających na tym obszarze, a powodzenie planów papieskich było zależne w dużej mierze od zgodności ich z planami władców świeckich i miejscowych elit. Natomiast wyraźniejszy wpływ można widzieć na poziomie oddziaływania na społeczeństwo interesującego mnie obszaru – polityka beneficjalna, rezerwy papieskie. Choć co trzeba podkreślić ten rodzaj wpływu dotyczył tylko ludności katolickiej. Część mieszkańców omawianych obszarów nie akceptowała autorytetu papieskiego (np. husyci, prawosławni), jako czynnika mogącego decydować o kształcie ich życia.

III. Religijność prywatna w późnym średniowieczu: kultura materialna i funkcje społeczne.

Badania nad przywilejami papieskimi skierowały mnie ku problematyce dewocji prywatnej późnego średniowiecza, a zwłaszcza funkcjom społecznym działań religijnych, a co się z tym wiąże także miejscom i przedmiotom towarzyszącym tym praktykom.

Pierwszym „przedmiotem”, którym zajęłam się bliżej był ołtarz przenośny. Zainteresowały mnie zwłaszcza miejsca używania tego przedmiotu. Opublikowałam dwa artykuły. W pierwszym z nich – *Msza pod osłoną nieba, czyli kiedy kultura spotyka się z naturą. Sprawowanie eucharystii w czasie podróży w okresie średniowiecza – uwagi wstępne* (w:

Mundus hominis – cywilizacja, kultura, natura. Wokół interdyscyplinarności badań historycznych, pod red. S. Rosika, P. Wiszewskiego, Wrocław 2006, s. 243-255) – skoncentrowałam się na problematyce posługiwania się ołtarzem przenośnym w podróży, regulacjom prawnym, potrzebnemu wyposażeniu (naczynia i szaty liturgiczne, namiot itp.) oraz konkretnym okolicznościom (misja, polowania, wojna itp.) temu towarzyszącym. W drugim – *Prywatna przestrzeń sakralna w domu – przykłady wykorzystania ołtarzy przenośnych w późnośredniowiecznej Polsce* (w: *Dom, majątek, klient, sługa – manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej Europy (XIII-XIX wiek)*, red. M. R. Pauk, M. Saczyńska, Warszawa 2010, s. 111-127) – obserwacji poddałam przestrzenie sakralne tworzone przy pomocy ołtarza przenośnego w domu ze szczególnym zwróceniem uwagi na przeznaczenie takich kaplic (praktyki prywatne, msza święteczna w okresie choroby) oraz sposoby posługiwania się takimi przestrzeniami (np.: podkreślenie odrębnego statusu).

Do problematyki kaplic prywatnych powróciłam kilka lat później w artykule *O kaplicach w siedzibach rycerskich i możnowładczych późnośredniowiecznej Polski* (w: „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 64, 2016, nr 3, s. 307-325), w którym analizowałam zależność pomiędzy budową nowej lub znaczną rozbudową już istniejącej siedziby oraz tworzeniem w jej obrębie przestrzeni sakralnej. Działania te wpisywały się – co widać wyraźnie w materiale źródłowym – w zabiegi o podniesienie lub umocnienie prestiżu jednostki i rodziny.

Zainteresowania z obszaru historii kultury materialnej dewocji prywatnej zaowocowały także innymi publikacjami dotyczącymi różnego typu dewocjonaliów. W 2011 r. opublikowałam artykuł poświęcony obyczajowi modlitwy z użyciem sznurów modlitewnych w Polsce i Europie Środkowej (*Sznury modlitewne – z dziejów praktyk dewocyjnych na ziemiach polskich w późnym średniowieczu i wczesnej nowożytności ...*, w: *Realia życia codziennego w Europie Środkowej ze szczególnym uwzględnieniem Śląska*, red. A. Barciak, Zabrze 2011, s. 148-167). Problematykę tę prezentowałam najpierw na konferencji naukowej w Zabrzu. A same badania były związane z grantem jaki realizowałam w latach 2009-2012 w macierzystym Instytucie Archeologii i Etnologii PAN „Dewocjonomia i prywatne praktyki religijne w późnośredniowiecznej Polsce na tle europejskim” (grant MSWiN nr N N 108 134237 – zob. pkt 7), którego byłam kierownikiem i wykonawcą. Do tej problematyki powróciłam w niedawno opublikowanym artykule *Change and Continuity in Lay Devotion on the Basis of Prayer Beads in Medieval Poland and Central Europe* (w: *Religious practices and everyday life (1350-1570)*, ed. I. Johnson, A.M. Rodrigues, Turnhout 2022, s. 79-96). Skoncentrowałam się w nim na problemie

dewocji prywatnej jako sferze stale podlegającej przemianom oraz obszarowi stosunkowo łatwej wymiany wzorców kulturowych, czego przykładem były dla mnie sznury modlitewne i towarzyszące im praktyki. Artykuł ten jest związany ze współpracą w ramach COST Action *New Community and Interpretation* (zob. pkt 5).

Do tego nurtu badawczego należy też wcześniej opublikowany artykuł omawiający różnego typu wyobrażenia dewocyjne (głównie obrazy), jakie spotykamy w domach mieszczan krakowskich na przełomie średniowiecza i czasów nowożytnych (*Mieszczan krakowskich domowe świętości, czyli wyobrażenia dewocyjne w przestrzeni prywatnej (przykłady wczesnonowożytne)*), w: *Rzeczy i ludzie. Kultura materialna w późnym średniowieczu i w okresie nowożytnym. Studia dedykowane Marii Dąbrowskiej*, red. M. Bis, W. Bis, Warszawa 2014, s. 275-286).

Kolejne dwa problemy badawcze należą do skromniej reprezentowanych w moich badaniach. Nie są to jednak zagadnienia marginalne lub małej wagi w nauce historycznej. Moje przyczynki do tych obszarów były przygotowane z dużym nakładem wysiłku i pracy, a ich wyniki uważam za cenne dla nauki.

IV. Rytuały kościelne w pontyfikałach średniowiecznych

Kolejny obszar badawczy wyewoluował z moich zainteresowań przywilejami papieskimi dla odbiorców indywidualnych a szczególnie przywilejem ołtarza przenośnego. Badania nad tym artefaktem skierowały moją uwagę na zagadnienie jego benedykcji i rozpoczęły moje zainteresowania pontyfikałami biskupimi i zawartymi w nich tekstami rytuałów. Szczególną uwagę zwróciłam na pontyfikały polskie. W 2009 r. opublikowałam artykuł poświęcony właśnie rytuałowi poświęcenia ołtarza przenośnego (*Poświęcenie ołtarza przenośnego w piętnastowiecznych pontyfikałach krakowskich. Treść i symbolika rytuału*, w: *Rituály, ceremonie a festivity v střední Evropě 14. a 15. století*, red. M. Nodl, F. Šmahel, współpraca K. Kowalewski, Praha 2009, s. 433-451). Rozpatrywałam w nim tekst rytuału jako zapis akcji liturgicznej, mającej na celu stworzenie przedmiotu świętego o bardzo bogatej symbolice oraz przedmiotu, któremu zostaje nadany głęboki sens eschatologiczny: miejsce w którym łączy się niebo z ziemią, centrum świata i symboliczna Głgota. Kolejnym rytuałem jakiemu poświęciłam swoją uwagę była benedykcja pielgrzymów (*Z Bogiem do Boga. Benedykcia pielgrzymów w pontyfikałach krakowskich XV wieku*, w: *Samotrzeć, w kompanii czy z orszakiem? Podróżowanie w średniowieczu i czasach nowożytnych*, red. M. Saczyńska, E. Wólkiewicz, Warszawa 2012, s. 111-132). A wreszcie

obrzędy liturgiczne związane z zawieraniem małżeństwa (*Rytuały kościelne związane z małżeństwem w Polsce późnego średniowiecza na podstawie pontyfikałów krakowskich z XV wieku*, w: *Manželství v pozdním středověku: rituály a obyčaje / Małżeństwa w późnym średniowieczu: rytuały i zwyczaje*, red. M. Nodl, P. Kras, Praha 2014, s. 63-76). Wszystkie wymienione w tym obszarze badawczym publikacje miałam okazję wcześniej dyskutować na konferencjach naukowych. Przy czym dwukrotnie były to konferencje organizowane w Pradze przez Centrum pro medievistických studií.

V. Europa słowiańska i tożsamość regionalna

Wreszcie ostatnim problemem jakim zajmowałam się w moich publikacjach jest tożsamość słowiańska w późnym średniowieczu. Problemem ustalenia czy i w jaki sposób „słowiańskość” była obecna w pojęciach i wyobrażeniach epoki poświęciłam tekst *Czy istnieli Słowianie w późnym średniowieczu? Uwagi na podstawie lektury Roczników Jana Długosza* (w: *Słowianie – idea i rzeczywistość*, red. K.A. Makowski, M. Saczyńska, Poznań 2013, s. 71-105). Na przykładzie *Roczników* Jana Długosza wykazałam, że słowiańskość oznaczała odległą i mityczną wspólnotę pochodzenia (bracia Lech, Czech i Rus), odnosiła się częściowo do obszaru Europy Środkowo-Wschodniej albo obszaru Słowiańszczyzny południowej. W XV stuleciu nie miano wątpliwości co do wspólnoty językowej, mającej źródło we wspólnym języku słowiańskim, jednak poszczególne nacje słowiańskie były postrzegane przez kronikarza osobno, a różnice wyznaniowe (w połączeniu ze sporami politycznymi) były o wiele istotniejsze niż odległa teoretyczna wspólna przeszłość. Niniejszy artykuł powstał w związku z moją działalnością w Komisji Studiów Słowiańskich i Wschodnioeuropejskich (zob. pkt 6).

5. Informacja o wykazywaniu się istotną aktywnością naukową albo artystyczną realizowaną w więcej niż jednej uczelni, instytucji naukowej lub instytucji kultury, w szczególności zagranicznej.

W latach 2013-2017 brałam udział w programie COST Action IS1301: New Community of Interpretation: Contexts, Strategies and Processes of Religious Transformation in Late Medieval and Early Modern Europe; Working Group I: Theory and Methods. Wzięłam udział w dwóch spotkaniach, na których prezentowałam różne aspekty moich badań i uczestniczyłam w dyskusjach (22.11.2014, Wiedeń, Austria oraz 15-17.10.2015, Tours, Francja – zob. załączniki do Autoreferatu nr 4 i 5). Zawiązana podówczas współpraca z

kolegami z Wielkiej Brytanii i Portugalii zaowocowała moim udziałem w tomie *Religious practices and everyday life (1350-1570)*, ed. I. Johnson, A.M. Rodrigues, Turnhout 2022 (artykuł *Change and Continuity in Lay Devotion*, s. 79-96 – wspomniany powyżej)

Od paru lat rozwijam współpracę z historykami niemieckimi. Na przełomie 2019 i 2020 roku miałam okazję pracować na uniwersytecie w Pasawie. Przebywałam tam najpierw na krótkim stypendium badawczym (4-27 października 2019 r.: stypendium naukowe w ramach Międzynarodowego Programu dla Naukowców Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Pasawie), a następnie byłam zatrudniona w okresie od 1 listopada 2019 r. do 31 stycznia 2020 r. jako pracownik naukowy w Katedrze Historii Nowożytnej i Nowoczesnej Europy Wschodniej i jej Kultury Historii Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu w Pasawie stanowisko finansowane ze środków na badania naukowe Uniwersytetu w Pasawie (zob. załącznik do Autoreferatu nr 1). W czasie pobytu w Pasawie realizowałam projekt dotyczący zjawiska dewocji prywatnej na przykładzie wybranych miast w Rzeszy i Europie Środkowej („Private Frömmigkeitspraktiken im späten Mittelalter als soziales Phänomen am Beispiel ausgewählter Städte im Heiligen Römischen Reich und Ostmitteleuropas”). Obecnie jestem zatrudniona (01.04.2021-31.03.2022 – w chwili składania wniosku moje stypendium jeszcze nie zakończyło się) w ramach Jena Excellence Fellowship Programm w Instytucie Historycznym Friedrich-Schiller-Universität w Jenie (zob. załącznik do Autoreferatu nr 2). Kontynuuję badania nad religijnością miejską w polsko-niemieckim porównaniu koncentruję się jednak na kulturze rzeczy w kontekście działań dewocyjnych („Sachkultur und private Frömmigkeit im späten Mittelalter. Ein soziales Phänomen am Beispiel ausgewählter Städte des Heiligen Römischen Reiches und Ostmitteleuropas”). W ramach stypendium uczestniczyłam w seminariach katedry historii regionalnej Turynii profesora Uwe Schirmera, gdzie miałam okazję dyskutować z kolegami, ale także prezentowałam swoje badania. Prowadziłam również zajęcia dydaktyczne dla studentów (zob. pkt 6). Efektem współpracy będzie konferencja naukowa pod tytułem „Beten und gesehen werden. Soziale Funktionen spätmittelalterlicher Andachtspraktiken im mitteleuropäischen Vergleich“, którą przygotowuję wraz z dr. hab. Stephanem Flemmigiem. Konferencja jest zaplanowana na czerwiec 2022 r. w Lipsku (przedsięwzięcie wspiera dodatkowo Saska Akademia Nauk).

6. Informacja o osiągnięciach dydaktycznych, organizacyjnych oraz popularyzujących naukę lub sztukę.

Osiągnięcia dydaktyczne

W styczniu 2022 r. w Instytucie Historycznym Friedrich-Schiller-Universität w Jenie prowadziłam wraz z dr. hab. Stephanem Flemmigiem blok seminaryjny na temat historii kultury materialnej późnego średniowiecza (Tytuł seminarium: „Sprechende Objekte. Einführung in die spätmittelalterliche Materialgeschichte“). Zajęcia, poprzedzone spotkaniami przygotowawczymi dla ze studentami odbywały się w dniach 20-22.01.2022 jako spotkania całodziennie. Całość w wymiarze równym 30 godzinom dydaktycznym jest równoważna z kursem semestralnym (15 spotkań po 2 godziny dydaktyczne = 90 min. – zob. załącznik do Autoreferatu nr 3)

Osiągnięcia organizacyjne

Jestem współorganizatorką cyklu konferencji naukowych „Kultura materialna a historia społeczna”. Do tej pory odbyły się cztery konferencje: *Dom, majątek, klient, sługa – manifestacja pozycji elit w przestrzeni materialnej i społecznej Europy (XIII-XIX wiek)* (2006 r.), *Samotrzeć, w kompanii czy z orszakiem? Podróżowanie w średniowieczu i czasach nowożytnych* (2010 r.), *Habitus fecit hominem – społeczne funkcje ubioru w średniowieczu i w epoce nowożytnej* (2013 r.) oraz „Res – mobilia. Przedmiot jako symbol statusu, władzy i funkcji” (2018 r.). Konferencje te organizowałam razem z kolegami z Ośrodka Historii Kultury Materialnej Średniowiecza i Czasów Nowożytnych IAE PAN (dr. hab. Marcinem Paukiem oraz dr. hab. Ewą Wólkiewicz). Od drugiej konferencji współpracowaliśmy także z Niemieckim Instytutem Historycznym w Warszawie. Materiały z trzech pierwszych konferencji ukazały się drukiem. Ostatni tom, dotyczący rzeczy, ukaże się w tym roku.

Od 2007 r. jestem sekretarzem Komisji Studiów Słowiańskich i Wschodnioeuropejskich przy Komitecie Nauk Historycznych PAN. Uczestniczyłam w przygotowaniu wszystkich spotkań Komisji (odbywających się dwa razy w roku), a także w niektórych projektach przez nią podejmowanych. Współorganizowałam sekcję „Stan i perspektywy badań nad historią Słowiańszczyzny” na XVIII Powszechnym Zjeździe Historyków Polskich (Olsztyn 2009), której materiały ukazały się następnie drukiem. Jestem też współorganizatorką sekcji ‘Borders and borderlands: the Slavdom over the centuries’ na XXIII Międzynarodowym

Kongresie Nauk Historycznych w Poznaniu (sierpień 2022, pierwotnie miał odbyć się w 2020 r. – zob. załącznik do Autoreferatu nr 6).

Jestem też odpowiedzialna za współpracę międzynarodową z Międzynarodową Komisją Studiów Słowiańskich, a od 2015 r. jestem też członkinią Commission Internationale des Études Historiques Slaves (CIEHS).

Osiągnięcia popularyzatorskie

Jestem współautorką hasła w słowniku historii Europy środkowej w średniowieczu na temat ubiorów (Leszek Gardela, Monika Saczyńska, [hasło]: *Vêtements [Clothing]*, w: *Démystifier l'Europe centrale. Bohême, Hongrie et Pologne du VIIe au XVIe siècle [Demystifying Central Europe. Bohemia, Hungary and Poland from the 7th to the 16th century]*, dir. Marie-Madeleine de Cevins, Paris 2021, s. 837-838). Publikacja jest przeznaczona dla odbiorców spoza kręgu zawodowych historyków.

7. Oprócz kwestii wymienionych w pkt. 1-6, wnioskodawca może podać inne informacje, ważne z jego punktu widzenia, dotyczące jego kariery zawodowej.

Byłam dwukrotnie stypendystką Fundacji im. Lanckorońskich z Brzezia (w 2002 i 2013 r.). Obydwa pobyty były przeznaczone na kwerendy archiwalne w Archiwach Watykańskich. W ostatnich latach rozwijam współpracę z kolegami z Niemiec. Miałam okazję kilkakrotnie wygłaszać referaty i dyskutować na seminariach katedr historii średniowiecza lub historii regionalnej wydziałów historycznych uniwersytetów w: Berlinie (Freie Universität), w Erfurcie, Pasawie, Jenie i Chemnitz.

(podpis wnioskodawcy)

5. Załączniki do Autoreferatu i Wykazu osiągnięć naukowych (6 dokumentów)

1. Uniwersytet w Pasawie – zatrudnienie;
2. Uniwersytet w Jenie – zatrudnienie;
3. Uniwersytet w Jenie – zlecenie na prowadzenie zajęć;
4. COST Action 1301: New Communities of Interpretation: program spotkania Wiedeń (Austria), 20-22.11.2014;
5. COST Action 1301: New Communities of Interpretation: program spotkania Tours (Francja), 15-17.10.2015;
6. Potwierdzenie przyjęcia sekcji do programu 23 Międzynarodowego Kongresu Nauk Historycznych, Poznań (Polska), sierpień 2022.